

หน้าบาง

พระอาจารย์สงบ มนฺสฺสนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ถาม : ข้อ ๒๘๙๕. เรื่อง “ศีล”

กราบเรียนหลวงพ่อบุญ ที่ดินที่บ้านเป็นที่ดิน ภ.บ.ท. ๕ ไม่มีโฉนด สอบถามคุณพ่อบุญแล้ว
ตอนมาสร้างไม่ได้ขออนุญาต อบต.

ตอนที่บอกคุณพ่อบุญและถามเรื่องที่ดิน เรื่องผิดศีล

คุณพ่อบุญบอก ถ้าไปเที่ยวถามคนอื่นจนภาคภูมิใจ โดนยึดที่ จะเป็นลูกอกตัญญู และไล่ให้
ไปอยู่วัด

ตอนนี้มีโรคจิตเวช ได้ยินเสียง เห็นภาพ แยกไม่ออกระหว่างป่วยกับนิมิต ไปหาพระ
อาจารย์ที่วัด ท่านให้ไปพบแพทย์ และหยุดปฏิบัติและทานยา อาการหายไปเกือบหมด ตอนนี้
ค่อนข้างปกติ แต่ยังไม่ได้รับอนุญาตให้ไปค้างที่วัด คุณพ่อบุญแนะนำให้พบแพทย์อีกรอบ แล้วค่อย
ไปถามหลวงพ่อบุญที่วัดดู

เรียนถามอาจารย์

ใจของลูกยังไม่พร้อมจะอยู่วัด เพราะสติยังไม่ค่อยดี กลัวไปทำความผิดในวัด การจะ
รักษาศีล ๕ ให้ครบเพื่อได้พระโสดาบัน แล้วอยู่ที่บ้านเรานั้นไม่แน่ใจว่าถูกกฎหมาย ๑๐๐
เปอร์เซ็นต์หรือเปล่า แบบนี้ถือว่าผู้อาศัยผิดศีลไหมเจ้าคะ

บางที่ปลูกพืชเก็บรับประทานก็ถือว่าเป็นที่ดินรัฐ และควรต้องย้ายออกจากบ้านเพื่อไป
อยู่วัดเพื่อรักษาศีลไหมเจ้าคะ

คุณพ่อวางแผนจะย้ายที่อยู่ ชายที่ปัจจุบันแล้วมาอยู่ใกล้ๆ ลูกอีกคนที่แต่งงานแล้ว มีฐานะ เงินเก็บเกษียณเตรียมไว้เกือบครบแล้ว และเตรียมให้เราด้วย โดยอยู่ได้ทั้งชีวิตไม่ต้องทำงาน ในอีกประมาณ ๕ ปี แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะเกิดขึ้นจริงไหม

ชีวิตปัจจุบันไม่มีอะไรให้ไขว่คว้าแล้วนอกจากพระนิพพาน เวลาอยู่บ้านก็มีดูแลคุณพ่อคุณแม่นิดๆ หน่อยๆ งานบ้านก็มีแม่บ้าน ส่วนกิจการภายในบ้านช่วยได้ไม่มาก ปกติค่อนข้างว่าง ก็จะพยายามปฏิบัติให้ได้ทั้งวันเจ้าคะ

ก่อนหน้าี่เคยทำงานบริษัท ถูกให้ช่วยเหลือเงี่ยงภาษี ก็เลยลาออกแต่ไม่สำเร็จ ก็ยอมแบบไม่เต็มใจ แต่ไม่กล้าปฏิเสธเพราะกลัว เลยอธิษฐานว่าขอให้ถูกไล่ออกและขอรับแค่เงินเดือนค่าคอมมอดขายขอให้เข้าหลังถูกไล่ออก ประมาณ ๑ เดือนก็ได้ออกจริงๆ กลับมาอยู่บ้าน

คราวนี้มาอยู่ที่บ้าน สีลจะพร้อม เพราะที่ดินที่บ้านครอบครองอย่างไม่ถูกต้องใหม่เจ้าคะ

ไปหาข้อมูลมา ที่ดิน ภ.บ.ท.๕ ก่อสร้างและขอโฉนดได้ ถ้าไม่ใช่ของหลวง และไปขออนุญาตก่อสร้าง แต่ไม่กล้ายุ่งกับคุณพ่อแล้วเจ้าคะ

ตอบ : ไม่กล้ายุ่งนะดีแล้ว อยู่เฉยๆ อยู่เฉยๆ แล้วรักษาใจของตน อยู่เฉยๆ รักษาใจของตน

ไฉนมันเป็นความสุดโต่ง ถ้ามันเป็นความสุดโต่ง แล้วความสุดโต่ง เขาบอกว่า ตอนนี้เป็นโรคจิตเวช ได้ยินเสียง เห็นภาพ แยกไม่ออกระหว่างป่วยกับนิमित เจ้าอาวาสให้ไปหาแพทย์และหยุด ทานยา อาการเกือบปกติ แต่ก็ยังไม่ได้รับอนุญาตให้ไปค้างที่วัด

นี่เราสุดโต่ง สุดโต่งจนแบบว่ากอดันตัวเอง กอดตัวเองจนผิดปกติ จนเป็นโรคจิตเวช

เราเกิดมานะ เราเกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนานะ พระพุทธศาสนา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งเป็นที่อาศัย แต่ชีวิตเราประจำวันเราต้องมีปัจจัยเครื่องอาศัย เราต้องอยู่กับโลกเขา แล้วถ้าอยู่กับโลกเขา ถ้าเราซื้อตรงจนเกินไป โดนกอดัน สังคมและความรู้สึกนึกคิด กอดันตัวเองจนป่วย

นี่เราซื้อตรงเกินไป ความซื้อตรงของเรา

ความสัตย์มั่นเป็นสัจจะ เป็นความดีอันหนึ่ง เป็นสัจจะ เป็นความดีอันหนึ่ง แต่โลกนะ โลกนะ ไบ.บ.ท.& อำเภอสวนผึ้งทั้งอำเภอไม่มีเอกสารที่ดินเลย ที่ว่าการอำเภอ โรงพยาบาล เทศบาล สร้างขึ้นมาในที่ป่าสงวนทั้งสิ้น อำเภอภูเขา อำเภอภูเขาทั้งอำเภอเลยนะ

เราจะบอกว่า สิ่งนี้ ถ้าเราบอกว่าจะต้องให้ถูกต้องตามกฎหมาย ก็ไปซื้อแถวสีลมไง สี ลมนะ แถวสีลม แถวลาดพร้าว ที่ดินถูกต้องตามกฎหมาย เพราะอะไร เพราะมันอยู่ใกล้ เจ้าหน้าที่รัฐ

ที่โน่นป่าๆ เป็นอย่างนี้ค่อนข้างประเทศ แล้วเป็นอย่างนี้ค่อนข้างประเทศนะ แล้วเขาซื้อขายกัน เขาซื้อขายโดยสังคมที่เขายอมรับกัน แต่เวลามีปัญหาขึ้นมาทางกฎหมายนะ การซื้อขายเป็น โฆษะ เอ็งก็ซื้อขายกันปากต่อปาก แต่รัฐยึดหมดนะ รัฐยึดหมดเพราะอะไร เพราะเอ็งไปทำวี สอर्टไง เอ็งไปทำในป่าสงวนไง

ไอ้ที่ไบ ภ.บ.ท.& มันค่อนข้างประเทศ

เวลารัฐบาลนะ จะออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศไทย เป็นนโยบายรอบหนึ่ง เดี่ยวรัฐบาล ใหม่มา จะออกโฉนดประเทศไทย รอบสอง เดี่ยวพอรัฐบาลใหม่มา จะออกโฉนดประเทศไทย

นี่พูดถึงว่าเป็นข้อเท็จจริงไง ไบ ภ.บ.ท.& เป็นไบ ภ.บ.ท.& ไบ ภ.บ.ท.& เขาบอกว่า ถ้า เป็นภาษาบ้านนอก เขาเรียกว่าภษียอดหญ้า เขาไปเสียภาษีกับอบต. เสียภาษีกับเจ้าหน้าที่ ที่ดิน กรมการปกครอง กรมการปกครองลากสายไฟเข้าไป ทำถนนเข้าไป แต่มันยังเขตป่าสงวน นะ

ที่ถ้าขาม ที่ถ้าขามเขาพยายามจะตัดถนน แต่มันผ่านป่า ถ้าเราจะตัดถนน กรมการ ปกครองจะตัดถนน จะผ่านป่าไม้ มันมีปัญหาไปหมดไง

มีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านมากเลย ไม่มีไฟฟ้าใช้ เขาขอปักเสาไฟฟ้า บักได้หมด แต่ป่าไม้ ไม่ยอม มันมีปัญหาแก่กฎหมายทั้งนั้นนะ ไอ้ที่พูดถึงข้อเท็จจริง

ฉะนั้นบอกว่า ถ้าที่ของเราเป็นไบ ภ.บ.ท.& แล้วมันแบบว่าเราก็ทำกินในที่นั้น แล้วเราไป เก็บผลผลิตมากิน เราผิดศีลหรือไม่

ไม่ เราว่าไม่ผิดศีล ที่ดินของประเทศไทย ที่ดินของชาตินี้ เขาก็ให้ประชาชนชาวไทยทำ มาหากิน

เวลาคนเขามีมืออาชีพเก็บของป่า ในป่าสงวน ในอุทยาน เขาก็ไปเก็บของป่ามาขาย เขาก็ หากินกับพืชในป่าของเขา ถ้ามันผิดกฎหมาย เวลาเขาเปิดป่า ผิดกฎหมายก็ผิดกฎหมาย แต่เขาก็หาอยู่หากินกันอย่างนั้นไง นี่คือบอกว่ามันเป็นปัญหาสังคม

ฉะนั้น ถ้าเราซื้อสัตว์อย่างนี้ เราซื้อตรงอย่างนี้ เห็นไหม เราถึงบอกว่า มันถึงคำถามไ้ ตอนนี้เป็นโรคจิตเวช แยกไม่ออกระหว่างป่วยกับนิมิต

เพราะเราแยกไม่ได้ เราอยู่กับโลก แล้วโลกมันสมมุติ สมมุติซ้อนๆ นั้นก็สมมุติ กฎหมายก็สมมุติอันหนึ่งนะ เวลาออกกฎหมายใหม่ กฎหมายเก่าก็ยกเลิก เงินตราสมมุติทั้งนั้น นะ แต่มันจริงตามสมมุติไ้

ไ้นี้ก็เหมือนกัน สมมุติของเขา สมมุติของโลกเขา เราอยู่กับเขา เราบงการไม่ได้ ถ้าเรา บงการไม่ได้ใช้ไหม

นี่อารมณ์ภพมาเยอะแยะเลย

เรื่องศีลไ้ ศีลเราไม่ให้เป็นศุนย์ ถ้าไม่เป็นศุนย์ เรายังรักษาของเรา ถ้ารักษาของเรา เห็น ไ้ไหม

เวลาไปทำงาน เวลาไปทำงาน เขาบอกทำงานอยู่บริษัท ถูกเขาให้ช่วยเหลือैयाชี เราไ้ไม่ อยากทำเลย เราไม่อยากทำ เราไม่เต็มใจทำด้วย

ถ้าเราไม่เต็มใจทำ สังคมเป็นแบบนี้แหละ เวลามันอยู่ด้วยความจำเป็น ความจำยอม ถ้า เรายังรักษาตัว เรายังรักษาตัวไ้ได้ แต่ถ้าเราไม่เห็นด้วย เราก็ไม่เห็นด้วย ต่อไปเราเป็นเจ้าของบริษัท เราไม่ควรทำอย่างนี้ แล้วเราก็ไ้ใช้ให้ลูกน้องเราทำแบบนี้ แล้วเราทำของเราไ้หรือไ้ละ ถ้าเรา ทำของเราไ้

คนประเภทนี้คนสุดโต่ง

ในวงการปฏิบัติ เวลาจิตคึกจิตคะนองมีอยู่ ๕ เปอร์เซ็นต์ ๕ เปอร์เซ็นต์หมายความว่า อย่างเช่นหลวงปู่มั่น อย่างเช่นครูบาอาจารย์ของเรา เวลาจิตสงบแล้วมันจะเห็นอะไรพิเศษ แปลกประหลาด เพราะอะไร เพราะเขาเรียกว่าจิตคึกจิตคะนอง

โดยธรรมชาติจิตของคน ส่วนใหญ่แล้วถ้าจิตมันสงบแล้ว ถ้ามันสงบได้มันก็สงบปกติ ธรรมดา โดยอีกส่วนหนึ่งภาวนาแล้วไม่เคยสงบเลย มันฟุ้งมันซ่าน มันเป็นจิตเป็นนิสัย กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา ใครสร้างเวรสร้างกรรมอย่างใดมา มันเป็นกรรมของสัตว์ มันเป็นจิตนิสัย กับใจดวงนั้นแน่นอน

ฉะนั้น ของเราจิตคึกจิตคะนองมีอยู่ ๕ เปอร์เซ็นต์ ใจของเรา ใจคนสุดโต่ง สุดโต่งก็มีอยู่ ๕ เปอร์เซ็นต์ มันเป็นความวิตกกังวลไปหมดนะ เรากลัวผิดศีลผิดกรรม

ใช่

เวลาหลวงตาท่านให้ศีลๆ ท่านบอกว่า ให้ศีลแล้วมันเหลือศูนย์ มันไม่เอาไปทำ ไม่ต้องการของมัน

ถ้าต้องการทำของเรา ศีลนี้ศีลของเรา แต่สังคมมันเป็นเรื่องของสังคมแล้ว เป็นเรื่องอีก คน ๒ ฝ่าย ๓ ฝ่ายเต็มไปหมดเลย แล้วคนจะมีความคิดเหมือนกัน ทำให้เหมือนกัน มันเป็นไปได้ เราจะรักษาตัวเราอยู่ในสังคมมันก็ต้องมีสติมีปัญญาอันหนึ่ง แต่เรื่องส่วนตัวของเราไม่ได้ ของเราต้องเข้มงวดกับของเรา

ฉะนั้น ถ้ามันเป็นศีล ๕ ของเราก็เป็นศีล ๕ ของเรา แล้วถ้ามันเป็นของเราโดยสมบูรณ์ แบบ คือมันเป็นกิจการของเรา เราทำได้ถูกต้องชอบธรรม

แต่นี้เราเป็นลูกจ้างเขา เจ้าของบริษัทเขาต้องการอย่างนั้นไง ถ้าเราไม่เต็มใจ เราก็ทำตามหน้าที่

เวลาพระสารีบุตร ในสมัยพุทธกาล ลูกศิษย์ลูกหาของพระสารีบุตร วัชชีบุตร วัชชีบุตร เป็นคนเก๋มาก เป็นคนหยิบเงินหยิบทอง ร้อยแปด มีคนไปฟ้องพระพุทธเจ้าไง

พระพุทธเจ้าบอก สารีบุตร นั้นเป็นสัททิวาธิกริกของเธอ เธอต้องไปจัดการ ให้ขับออกจากชุมชนนั้นไป ถ้าไม่ขับออกจากชุมชนนั้นไป เพราะชุมชนนั้นกับสังคมนั้นมันคั่นเคยกัน เขาจะทำผิดได้โดยความสะดวก

พระสารีบุตร อู้อู้อู! พวกนี้นักเลงทั้งนั้นเลยนะ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไป ไปขับออกไป

แล้วเวลามันก็เลยเป็นนิยามขึ้นมา ว่าถ้าที่ไหน เราไปในสังคมใด สังคมเป็นนักเลง สังคมใดเขาทำผิดร่วมกัน ถ้าเรามีความจำเป็นอยู่ในสังคมนั้น ให้ค้ำไว้หัวใจ

อย่างเลียงภาชี ทำภาชีผิด เขาทำของเขา เราค้ำไว้หัวใจว่าไม่เห็นด้วย เราทำไม่ได้

สภาคกรรมใด กรรมร่วม กรรมร่วมมันจะไปเกิดร่วมกัน จะไปมีเวรมีกรรมต่อไปข้างหน้า สิ่งใดที่เราไม่เห็นด้วยแล้วเราทำไม่ได้ มันเป็นภัยนะ เราค้ำไว้หัวใจเพื่อไม่ให้มีเวรมีกรรมต่อไป

ถ้าใครทำแล้วมีเวรมีกรรมต่อไป มันกรรมของสัตว์ เราก็หลีกเลี่ยงของเราไป เพราะมันไปฝืนเขาไม่ได้ กระแสสังคมที่มันรุนแรง เวลามันรุนแรงของมัน นี่พูดถึงเรื่องศีลนะ

ทีนี้ถ้าเรื่องที่ดิน เรื่องที่ดิน บอกให้พ่อไปคืนเขา พ่อจะไล่ออกจากบ้านเลย

เพราะเขาเป็นกันทั้งอำเภอ เขาเป็นกันอย่างนั้นนะ เพราะเจ้าหน้าที่รัฐเขาไม่มีความสามารถจะทำให้มันถูกต้องตามกฎหมายได้โดยงบประมาณของเขา โดยกฎหมายของเขา เขารักษาของเขาไม่ได้ แล้วประชาชนทั่วไป ประชาชนที่เห็นแก่ตัวเขาก็ไปจับไปจอง ไปแฉ่ดวงแล้วก็ขายต่อๆ

ภาษาเรานะ ใ้ นายทุนที่ไปซื้อนั้นเขาสมรู้ร่วมคิด แต่ใ้คนที่เขาไม่ได้สมรู้ร่วมคิด เขามาซื้อโดยความบริสุทธิ์ใจของเขา เขาก็ต้องยอมรับความเสี่ยงอย่างนั้น นี่พูดถึงเป็นทางโลกนะ

แล้วของเราผิดไหม ถ้าผิดก็ต้องไม่ไปยุ่งกับเขา ถ้าไม่ยุ่งกับเขามันก็เป็นเรื่องหนึ่ง

เพราะบอกว่า พ่อไล่ให้ไปอยู่วัด แล้วถ้าจะไปอยู่วัด ตอนนี้ไม่มีอะไรไขว่คว้า ต้องการอย่างน้อยเป็นพระโสดาบัน ต้องการให้ได้พระนิพพาน

ได้พระนิพพาน คือเป็นศีลของเรานะ เรื่องส่วนตัวของเรา แล้วเราอยู่ในสังคมสิ่งใด เราก็พยายามไม่ให้กระทบกระเทือนกับเขา กระทบกระเทือนน้อยที่สุด เพราะอะไร เพราะการกระทบกระเทือนนั้นมันจะทำให้เราไม่มีโอกาสปฏิบัติเลย

พอกระทบกระเทือน มีเรื่องขึ้นมาแล้ว เราก็ต้องไปเคลียร์ปัญหานั้นนะ ร้อยแปด กว่าที่จะเคลียร์ปัญหาเสร็จนะ เคลียร์จนตายไปแล้วนะ ยังไม่มีโอกาสได้ปฏิบัติเลย

ไอ้เรื่องของสังคม นั้นเป็นกรรมของสัตว์ เราหาที่วิเวกของเรา หาที่สงบของเรา หาที่ปฏิบัติของเรา แล้วพอหาที่ปฏิบัติของเราแล้ว แล้วปฏิบัติให้ได้ด้วยนะ ถ้าปฏิบัติไม่ได้ เดี่ยวมันก็จะไปทำแบบเขานั้นแหละ

พอจิตมันเสื่อมนะ เราทำดีแล้วไม่ได้ดี ทำสิ่งใดแล้วไม่ได้ ไอ้พวกนั้นเขาไม่ทำดีเลย เขายังมีทรัพย์สินต่างๆ เอาด้วย ไปเลย

ที่แรกดีเตียนเขานะ นู่นก็ไม่ดี นี่ก็ไม่ดี ผิดไปหมดนะ แต่พอจิตเรามันเสื่อมนะ ไปกับเขาเลย อันนั้นเป็นเรื่องหนึ่ง

ฉะนั้น จิตที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะมันลุ่มๆ ดอนๆ ทั้งนั้นนะ เราก็รักษาสิ่งนี้ไว้เพื่อประโยชน์กับเราไง แล้วความปรารถนาของเรา เราก็ปรารถนาของเรา

เราจะคิดว่าจะ เราก็เคยเป็นอย่างนี้ เราบวชพระ พอบวชไปแล้วเราคิดว่าพระทุกองค์ต้องเป็นพระที่ดี คิดอย่างนี้จริงๆ ตอนบวชพระที่แรกนะ พอบวช เออ! ได้เข้ามาสังคมที่สะอาดบริสุทธิ์แล้วแหละ พอไปอยู่เข้าถึงได้รู้ แล้วพูดบ่อยมาก

หมาตัวหนึ่ง โดนหมาทั้งฝูงรุมกัด หมาตัวหนึ่งโดนหมาทั้งฝูงรุมกัด เราคือหมาตัวนั้น

เพราะความเข้าใจผิดที่แรกคิดว่ามันจะเป็นความดี แล้วเราก็ทำของเราเต็มที่เลย คิดว่าบวชแล้วจะทำความดีเต็มที่เลย บวชพรรษาแรกถือเนสัชชิกนะ ไม่นอนเลย ถืออุคคค์ทั้งหมดเลย

ไอ้โฮ! พอครึ่งพรรษาค่อนพรรษาหันมาดู อ้าว! หมาทั้งฝูงรุมกัดนะ ไปถืออุคคค์ต่อหน้าเขาได้อย่างไร ไม่นอนอีกต่างหากนะ ไปถือเนสัชชิก หมาทั้งฝูงรุมกัดเลย มา อ้าว! ต่อเมื่อเกือบออกพรรษาแล้วถึงได้รู้ตัว ตอนนั้นไม่รู้ตัวนะ นี่กว่าทำดี มันต้องดีทั้งหมดไป

เราก็เคยมีความคิดแบบนี้ ความคิดว่าพระทุกองค์ต้องดีหมด เพราะพระมีศีล ๒๒๗ พระเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า พระทุกองค์ต้องยอดเยี่ยมเหมือนผ้าขาวเลย เราบวชแล้วเป็นผ้าขาวแล้ว ทีนี้ทำได้เต็มที่แล้ว

มา อ้าว! หมาตัวหนึ่งโดนหมาทั้งฝูงรุมกัด แล้วโดนรุมกัดอยู่อย่างนั้นนะ รุมกัดเสร็จแล้วก็พยายามหนี หนี หนีไป

เราก็เคยมีความคิดแบบนี้ ความคิดแบบนี้เชื่อว่าไร้ภูมิภาวะ ไร้เดียงสา มองโลกแบบไร้เดียงสา แล้วเวลาเราก็ศึกษารรณะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็บอกว่าเราต้องมีศีล เราต้องบริสุทธิ์สะอาด แต่มันเป็นการไร้เดียงสา

แล้วถ้าฉลาด ฉลาดมันต้องฉลาดในตัวเอง ฉลาดในการควบคุมกิเลสในใจของเราเอง ไม่ใช่ฉลาด ไม่ใช่ฉลาดเอาเปรียบคนอื่น ไม่ใช่ฉลาดจะเอาผลประโยชน์

ความฉลาดมันต้องฉลาดจากตัวเอง ฉลาดควบคุมกิเลส ความอยากได้ออยากดี ความเห็นผิดของตัวเอง มันต้องฉลาดตรงนี้

มันไม่ใช่ต้องไปฉลาดว่า สังคมจะแวววาว ทุกคนจะเลอเลิศ แล้วเราก็จะเข้าไปอยู่ในสังคมแบบนั้น

มึงหาจนตาย ตายแล้วเกิดใหม่ก็ยังหาไม่ได้

อันนั้นวางไว้

ฉะนั้น สิ่งที่เราคิดเราปรารถนา มันก็เป็นสิ่งที่ปรารถนาของชาวพุทธเราทั้งนั้น ถ้าเราปรารถนาชาวพุทธเราเท่านั้น เราต้องทำให้มันสมมูลและพอดีกับความเป็นจริงไง สมมูลและพอดีกับความเป็นจริง

คนเราทำสมมูลและพอดีกับความเป็นจริงนะ แต่เขามีเวรมีกรรมของเขา เวลากรรมมันให้ผล น่าเศร้าณะ คนดีๆ ทั้งนั้นนะเวลาเขาโดนทำร้าย

สังคมจะบอก เขาเป็นคนดีนะ เขาเป็นคนดีนะ ทำไมเขาโดนทำอย่างนั้น เขาเป็นคนดีนะ

ทุกคนเศร้ามากนะ เวลาคนดี ๆ แล้วโดนรังแก

แต่เวลาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไซ้ ปัจจุบันนี้คนนี่เขาเป็นคนดีมากเลย แต่เวรกรรมที่เขาทำมาใครจะรู้ได้ละ แต่ละภพแต่ละชาติที่ใครได้ทำมานะ

เวลาเขาเถร เขาทำร้ายคนอื่น เราก็ไม่รู้ไม่เห็น เวลาเขาเป็นคนดี ๆ แล้วเราเห็นว่าเขาโดนรังแก เราก็รับไม่ได้นะ เราก็สะเทือนใจนะ แต่ใครจะรู้ถึงกรรมเก่ากรรมใหม่ของใครละ เวลากรรมใหม่กรรมเก่าของใคร อันนั้นเป็นกรรมของสัตว์ใจ แต่เราย้อนกลับมาในปัจจุบันนี้

ฉะนั้น สิ่งที่เราบอกว่าจะย้ายบ้านออกจากที่ดินที่นี่ แล้วจะไปประพฤติปฏิบัติที่วัด

ให้สมดุลงและพอดีความเป็นจริงใจ

แล้วสิ่งที่ทำมา เราไปรังเกียจหมัดใจว่าที่ดินนั้นเป็นที่ผิดกฎหมาย พอเราไปทำกินขึ้นมา สิ่งที่ได้มาก็ผิดศีล พอผิดศีลขึ้นมาแล้วเราก็ทุกข์นะ เพราะปัจจัย ๔ ที่เราได้มานี้มันผิดหมดเลย แล้วเราจะใช้ของที่ผิด มันไปกอดันจิตของเรา แล้วพอกอดันไปกอดันมา เราไม่รู้จะอยู่กับสังคมอย่างไร

แต่สังคมเขาอยู่กันอย่างนั้นนะ แล้วเรามาเกิดในท่ามกลางสังคมอย่างนี้ เราไปเปลี่ยนแปลงสังคมตรงนั้นได้อย่างไร มันเป็นอดีตมาหมดแล้ว

แล้วมันผิดศีลใหม่ละ

ถ้าว่าผิดกฎหมายมันก็ผิด

แล้วผิดศีล ๆ

เราทำกินโดยความถูกต้องชอบธรรมใจ แต่ที่ดินมันเป็นทีไบ ภ.บ.ท. ไบภ.บ.ท. มันก็มีสิทธิแบบไบ ภ.บ.ท.ใจ เพราะมันเสียภาษีที่ดินใจ เสียภาษีดอกหญ้า เสียภาษีอบต. เพราะไม่ได้เสียภาษีกรรมที่ดิน เพราะที่ดินไม่ออกเอกสารอะไรให้

เพราะใบ ภ.บ.ท.มันเป็นใบเสร็จของอบต. แล้วมันเป็นของกรมการปกครอง มันไม่ใช่ของเจ้าของที่ดิน ใช้นั้นเป็นกฎหมายปกครอง มันก็มีสิทธิ์ในชุมชนยอมรับว่าเรามีสิทธิ์ตรงนี้ มีสิทธิ์แค่นี้ แล้วทำกินของเราขึ้นมา

แต่ถ้ามันไปติดกั่วงวลทั้งหมด ชีวิตนี้มันหาที่อยู่ยาก เราจะคิดว่ามันจะสมบูรณ์แบบไปทั้งหมดมันไม่มี

แต่ถ้าใครสมบูรณ์แบบได้ อยู่ด้วยความถูกต้องชอบธรรมได้ ทุกคนก็ปรารถนาแบบนั้น

แต่ชีวิตเรา เรามาเกิดอย่างนี้ไง เพราะพ่อแม่เรามีที่ดินใน ภ.บ.ท.๕ แล้วเราก็เติบโตมาจากที่นั่น เขาส่งเสียเรียนให้จบจนมีหน้าที่การงานทำ แล้วจะกลับมาบอกว่าให้พ่อคืนที่ให้เจ้าหน้าที่รัฐไป เขาไล่ออกจากบ้าน

มันเป็นปัญหาโลกแตก ถ้ามันเป็นปัญหาโลกแตกแล้ว แล้วเราพยายามรักษาชีวิตเรา รักษาตัวเราให้ถูกต้องชอบธรรม ทำให้มันสมดุลและพอดีกับสังคม แล้วถ้าเวลาจะประพฤติปฏิบัติ เราค่อยฝึกหัดของเรา ปฏิบัติไปตามข้อเท็จจริงของเรา

ความสงบของใจของเราเข้ามาได้ แล้วฝึกหัดภาวนาของเรา นี่คือผลประโยชน์ของเรา คือสั่งจะความจริงในชีวิตของเรา จบ

ถาม : ข้อ ๒๘๙๖. เรื่อง “ดูจนดับ เหลือพุทธโธ”

กราบนมัสการหลวงพ่อกุญชรเจ้าคุณสิริญาณเถระ หลุมมีคำถามคือ เวลาที่ทุกข์ท้อใจ เราควรดูที่ความทุกข์นั้นจนดับไป หรือเข้าไปรู้ว่าทุกข์ แล้วถอยมาดูลมพุทธโธเจ้าคะ กราบขอบพระคุณ

ตอบ : เวลามันทุกข์ใจๆ ถ้าเราทุกข์ๆ ถ้ามีสติปัญญา ถ้าพุทธโธจิตมันสงบได้ ความทุกข์ก็หายไป

ถ้ามีความทุกข์ใจๆ ทุกข์ใจแล้วถ้าเราจะไปดูทุกข์ใจ เราจะไปดูทุกข์ เราจะไปแก้ปัญหาก็กแก้ปัญหากัน มันก็เป็นปัญญาอบรมสมาธิ

แต่นี้เขาบอกว่า เวลาเขาทุกข์ใจของเขา เขาก็มาดูทุกข์ที่ใจจนมันดับ

ดูทุกข์ที่ใจๆ ก็กำหนดทุกข์ กำหนดทุกข์ก็ได้ แต่ถ้ามันดูทุกข์ๆ ถ้ามันเป็นสมาธิได้ คำว่า “สมาธิได้” มันปล่อยวางอารมณ์

ถ้ามันทุกข์ มันทุกข์เพราะอารมณ์ไง มันทุกข์เพราะอารมณ์ ทุกข์เพราะผลกระทบ ทุกข์เพราะกิเลสมันหลอกให้คิด ถ้ามันคิดทุกข์ๆ ได้ มันทุกข์จนมันสงบลง นั่นมันก็คลายทุกข์ คลายทุกข์

เพราะสิ่งที่ทุกข์ เพราะเหมือนเราเสวย เราเสวยอะไรก็รู้รสชาติมัน นี่เราเสวยกิเลส ตัณหาความทะยานอยาก มันก็ทุกข์ของมันไง ถ้าเราทุกข์ๆ ได้ มันก็หายทุกข์

แต่เขาว่า หรือว่ากำหนดเข้าไปดูทุกข์

ถ้าดูทุกข์ๆ มันเป็นคนละระดับกัน ทุกข์ควรกำหนด สมุทัยควรละ นั่นนะ นั่นมันจะเข้าสู่ อริยสัจ ๔ ไฉนมันทุกข์เต็มหัวใจ ทุกข์ ทุกข์ ทุกข์

เวลาครูบาอาจารย์ท่านเป็นจริง ท่านบอกพวกนี้ไม่รู้จักทุกข์

หลวงตาพระมหาบัวท่านบอกว่า กิเลสมันอยู่ที่หัวใจนั่น มันซบถายลงไปหัวใจนั่น แล้ว กิเลสมันก็ไปนอนหลับแล้ว เราเพิ่งมารู้ว่าทุกข์ๆ ไฉ

คือว่า ทุกข์มันเกิดจากอารมณ์ ทุกข์มันเกิดจากความคิด ทุกข์มันเกิดจากความวิตกกังวล ทุกข์มันเกิดจากเพราะไม่มีเงิน ทุกข์มันเกิดจากรักเขาแล้วเขาไม่รักเรา ร้อยแปดเลย นี่คือเหตุของมัน คือเหตุผลของมัน แล้วตัวทุกข์ไม่เคยเห็น

ทุกข์ควรกำหนด สมุทัยควรละ

ไอ้ที่ผู้ปฏิบัติๆ ที่พิจารณากาย พิจารณาความรู้สึกนึกคิด มันเป็นปัญญาอบรมสมาธิ ทั้งนั้น เพราะมันเป็นความคิดดิบๆ มันเป็นความคิดจากสัญชาตญาณ

เพราะความคิดนี้มันปล่อยวางหมดมันถึงเป็นสัมมาสมาธิ แล้วถ้ามันไปเห็นนะ เห็นอาการ คือเห็นมันจะคิด เห็นตัวทุกข์ นั่นนะทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ วิธีการดับทุกข์ ทุกข์ มันจะมีเหตุมีผลของมัน

ความจริงทุกขมันต้องมีต้นเหตุ แล้วเหตุมันคืออะไรละ

ไอนี้มันทุกขขึ้นมาแล้วมันเป็นวิบาก คือผลของทุกข ผลเพราะมันทุกข มันทุกข มันทุกข แล้วเหตุที่มันทุกขละ

ถ้าเหตุที่มันทุกข นี่ไง เวลาครูบาอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติ ถ้าจิตมันสงบแล้วมันจะไปเห็นเหตุแห่งทุกขไฉ่ ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ สิ่งที่ว่าทุกขมันต้องมีเหตุมีผลของมัน

แต่พวกเรา รู้จักทุกขเพราะมันเป็นผลของทุกข มันทุกขแล้วเราถึงว่าทุกขๆๆ แต่เหตุมันไม่รู้จัก แล้วเหตุมันเห็นไม่ได้ เห็นไม่เป็น

แล้วพอมันทุกข เหตุแห่งทุกข เกิดอารมณ์ทุกข แล้วทุกขมันดับ เออ! นึกว่ากิเลสมันขาดไว้สาระ อันนี้อันหนึ่ง

ฉะนั้นบอกว่า เวลาที่ทุกขทางใจ ควรดูที่ทุกขจันดับหรือเข้าไปรู้ทุกข

อันนี้มันอยู่ที่อำนาจวาสนาของคน ไอนี้วิธีการปฏิบัติมันมีหลากหลาย แต่ผลของมันทุกข เหตุให้เกิดทุกข ทุกขดับ วิธีการดับทุกข อริยสัจ

ทุกข เหตุให้เกิดทุกข เป็นสัจจะเป็นความจริง ดับทุกขด้วยมรรค ๘ แล้วดับอย่างไร อยู่ที่วาสนาของคน ใครมีวาสนามากน้อยขนาดไหนก็ฝึกหัดของตนให้ได้ผลตามความเป็นจริงของตน จบ

ถาม : ข้อ ๒๘๙๗. เรื่อง “สงสัยในการภาวนา”

กราบนมัสการหลวงพ่อก่อน เนื่องจากผมได้ส่งคำถามมาก่อนหน้านี้ กระผมขอยกเลิกคำถามก่อนหน้านี้นี้ครับ แล้วขอกราบหลวงพ่อก่อนช่วยตอบคำถามนี้แทนครับ

ในการภาวนา เมื่อเราพิจารณาแล้วเห็นว่า เหตุที่เราคิด พุด ทำ ผิดก็เนื่องจากเรานี่เองที่เป็นผู้เห็นผิด จึงทำให้เมื่อเราปรุงแต่งออกมาแล้ว ความคิดเหล่านี้จึงเจือไปด้วยความเห็นผิดจากเราไปด้วย และเมื่อเราพิจารณาดูก็เห็นว่า เราเองนี่แหละเป็นผู้เห็นผิด

อาการที่เกิดตามมาคือจิตของผมมันว่างครับ มันว่างไปหมด มันไม่มีอะไรไปจับต้องได้เลย ซึ่งความว่างนี้ไม่เหมือนความว่างที่เกิดขึ้นในขณะที่จิตเราเป็นสมาธิครับ แต่มันเป็นความเห็นที่เห็นว่างในจิต ตอนนี้น้ำมันไม่มีอะไรไปจับต้องได้ต่างหาก

ดังนั้น กระทบจึงขอกราบเรียนหลวงพ่อดังนี้ครับ

ใจเมื่อภายในจิตของเรามันว่างและไม่มีอะไรเหลือให้จับเอามาพิจารณาแล้ว กระทบควรจะพิจารณาต่อหรือควรทำอย่างไรต่อ รบกวนหลวงพ่ช่วยแนะนำด้วยครับ

ตอบ : สิ่งที่มีการเห็นผิดๆ เพราะมันเห็นผิด เห็นผิดจากธรรม แต่ความเห็นๆ ความเห็นของเราเห็นถูกหมดละ เห็นถูกโดยความชอบของตนเอง ถ้าตนเองชอบอะไร รักอะไร ก็จักเห็นอย่างนั้นนะ แล้วก็อยากให้มันเป็นสมบัติของเรา นี่ความเห็นของกิเลส มันเลยเห็นผิดจากธรรมไป

แต่ถ้าเมื่อไหร่เราเห็นถูกต้องชอบธรรม เห็นตามธรรม ถ้าธรรมมันเห็นมันจะเป็นแบบนี้ เห็นโดยธรรม เห็นตามสังขธรรม ไม่ใช่เห็นตามความชอบใจ

ถ้าเห็นตามความชอบใจ แต่เดิมเราเห็นตามความชอบใจ คนเกิดมามีจริตมีนิสัยมันชอบอะไร ถ้าชอบอะไรมันก็ชอบอย่างนั้นนะ บ้าห้าร้อยจำพวก มันเข้าชมรมที่มันบ้าๆ นั้นนะ มันชอบอะไรมันก็ไปเข้าชมรมนั้นนะ ชมรมบ้าห้าร้อยจำพวก มันก็ชอบของมัน ชอบของมันไปวันๆ หนึ่งเข้าไปชมรมนั้นนะ นั่งกันทั้งวันทั้งคืนอยู่ในชมรมนั้นนะ แล้วก็มีความสุขอยู่ในชมรมนั้นนะ มันก็เป็นตุ๊กแกอยู่ในชมรมนั้นนะ

แต่ถ้าเห็นชอบโดยธรรม ความคิดความเห็นต่างๆ เห็นใหม่ รูปอันวิจิตรไม่ใช่กิเลส ตัณหาความทะยานอยากของคนต่างหากเป็นกิเลส

สิ่งที่วิจิตร รูป รส กลิ่น เสียง สิ่งที่วิจิตรขนาดไหนมันก็วิจิตรของมันอยู่อย่างนั้นนะ ตัณหาความทะยานอยากคือความชอบใจ ความชอบ ความอยากได้ของเราต่างหากคือกิเลส

แล้วถ้าวันใดวันหนึ่งเราเห็นชอบธรรมไป เราเห็นชอบธรรม เพราะเราเห็นความชอบของเรา มันไม่ถูกต้อง ความชอบเรามันไม่ถูกต้อง เพราะมันชอบมันก็รัก มันไม่ชอบมันก็เกลียด เห็นตามความชอบธรรมก็เห็นตามกิเลส

ถ้าเห็นถูกต้องชอบธรรม เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่ามันไม่มีอยู่จริง มันมีอยู่ชั่วคราวทั้งนั้น เหมือนพยับแดด เหมือนฟองน้ำ

ฟองน้ำมันเกิดขึ้นมาชั่วคราวๆ เท่านั้น พยับแดดมันก็เกิดขึ้นมาชั่วคราวๆ เท่านั้น แล้วเราต้องการให้พยับแดดอยู่อย่างนั้นตลอดไปมันเป็นไปไม่ได้

พยับแดดจะเกิดขึ้นมาก็ต่อเมื่อความร้อน ความร้อนมันแผดเผาขึ้นมา มันจะสะสมความร้อนมา มันก็เป็นไอ เป็นพยับแดด ฟองน้ำ ฟองน้ำมันก็ต้องมีน้ำ มันต้องมีผลกระทบกับมัน มันถึงเป็นจุด เป็นต่อม เป็นฟองขึ้นมา นี่มันก็มีเหตุมีผลของมัน แต่เหตุผล เหตุผลตามธรรมชาติของมันไง แล้วเราชอบหรือไม่ชอบละ

รูปอันวิจิตรไม่ไซกิเลส ตัณหาความทะยานอยากของคนต่างหาก

ฉะนั้น ถ้าตัณหาความทะยานอยากของคนต่างหาก เราเห็นชอบธรรมตรงนี้ไง เห็นความชอบของเรา เห็นตัณหาของเรา เห็นความคิดของเราไง อันนี้ต่างหากที่มันผิด แล้วถ้าเห็นพอมันผิด เราเห็นถูกต้องชอบธรรม มันก็ว่างไง

ถ้ามันว่างแล้ว ผมควรจะพิจารณาอย่างไรต่อไปครับ

เดี๋ยวมันก็ชอบอีก เดี่ยวมันก็โผล่มาอีก เพราะมันชั่วคราวไง

ความเห็นอย่างนี้มันมีสติปัญญา มีสติปัญญาครอบคลุมทั้งหมดมันก็จบ แล้วเดี๋ยวสติเรามันก็เบาบางลง มันไม่มีอะไรคงที่ตายตัว

ฉะนั้น เราก็ต้องฝึกหัด ถ้ามันเห็นถูกต้องชอบธรรม มันก็ปล่อยมันก็ว่าง เดี่ยวมันเผลอ มันก็คิดอีก เดี่ยวมันเผลอ มันก็กลับไปรักอีก แล้วถ้ามันไปรักเขา รักสองเท่าสามเท่าเลยละ ใจครั้งที่แล้วมันไม่รักเพราะมันเห็นชอบธรรม คราวนี้มันเผลอ รัก ต้องรักให้มากขึ้น มันเป็นสองเท่าสามเท่า เราถึงจะต้องฝึกหัดด้วยสติด้วยปัญญา

ที่มันจับต้องไม่ได้ มันพิจารณาไม่ได้ มันว่างหมดนั้น ก็โดยเหตุโดยผล ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ ในการประพฤติปฏิบัติมันต้องมีเหตุมีผลก้าวเดินต่อไปทั้งสิ้น

ฉะนั้น เวลาเหตุและผลเข้มแข็ง มันถูกต้องชอบธรรม มันก็ว่าง นี่ไง แต่เมื่อว่างแล้ว ว่างแล้วเราก็คืออยู่กับความว่างนั้น แล้วถ้าไม่มีสิ่งใด กำหนดพุทโธก็ได้ แล้วเราฝึกหัดของเรา เตียวมันมา มันมาอีกแน่นอน เตียวมันไหลมาแน่นอน ช้าหรือเร็วเท่านั้น

แต่ถ้าบอกว่ามันจะไหลมาแน่นอน เราก็ตั้งสติอย่างดีเลย มันก็ไหลช้าหน่อย เพราะอะไร เพราะสติครอบงำมันอยู่ เตียวไหลมาแน่นอน เพราะของมี กิเลสมี ตัณหามี ของมีอยู่ มันส่งลงชั่วคราวด้วยกำลังของสติ ด้วยกำลังของปัญญาของเรา สติปัญญาของเรา ปัจจุบันตั้งสันติภูมิจึงโก มันทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นจริงใจ

อ้าว! เมื่อกี่ยังชอบเขาอยู่เลย คราวนี้มันปล่อยวางได้อย่างไรละ เฮ้ย! ใจเมื่อกี้ไปไหนนะ

เหตุทั้งนั้นนะ เหตุที่มันเท่าทันมันก็ปล่อย แล้วเหตุมันอ่อนแอลง เพราะของมันไม่คงที่ตายตัว พอมันเป็นอนิจจัง มันเบาบางลง เตียวมันไหลมาอีกแล้ว

ถ้าเตียวมันไหลมาอีกแล้ว จะทำอย่างไรต่อไป

ก็พุทโธของเรา พิจารณาของเรา แล้วเตียวถ้ามันมาก็จับ พิจารณาอย่างนี้อีก

แล้วถ้าพิจารณาอย่างนี้อีก การพิจารณาอย่างนี้ ทำไมคราวนี้มันพิจารณาอย่างนี้ได้

พิจารณาอย่างนี้ได้เพราะเราเคยฝึกหัด อย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด

อย่างหยาบๆ ก็ลูบๆ ทั่วไปข้างนอก ผลกระทบไป รูป รส กลิ่น เสียง ติฉินนินทามันของข้างนอกๆๆ แล้วพอเท่าทันจากรูป รส กลิ่น เสียง ติฉินนินทาจากภายนอก เตียวมันก็จะมาจากภายใน ภายในก็ความชอบของตน ความลุ่มหลงของตน

ภายนอกและภายใน แล้วภายนอก ภายใน มันก็เกิดจากจิตดวงนี้ทั้งสิ้น เกิดจากหัวใจดวงนี้ทั้งสิ้น แล้วก็ฝึกหัดประพฤติดิปฏิบัติไป

เพราะคำถามว่า กระผมควรพิจารณาอะไรหรือควรทำอะไรต่อไปครับ

สิ่งที่ทำมาๆ นี่ผลของการปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติมา ถ้าจิตมันไม่เคยสงบเลย มันก็มีความรู้
 ความเห็นไปอย่างหนึ่ง พอจิตมันสงบแล้วมันเห็นตามความเป็นจริง มันก็มีความรู้ความเห็นไป
 อีกอย่างหนึ่ง

แล้วถ้ามันไปจับกิเลสได้นะ สิ่งนี้เพราะมันพิจารณาจากภายนอกไป สิ่งที่มีความรูปสวຍ
 ภายนอก สิ่งยึดมันถือมันจากภายนอก แล้วจิตมันหลง มันไปยึดของมัน แล้วเดี๋ยวมันจะไปเห็น
 จากภายใน อ้อ! มันเกิดจากใจเรานี่เอง มันเกิดจากใจเรานี่เอง

นี่ไง หลวงตาท่านพูดประจำ กิเลสในหัวใจของคนน่ากลัวที่สุด กิเลสในหัวใจของคนน่า
 กลัวที่สุด

สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือกิเลสในใจของเรา ความเห็นผิด ความหลงผิดในใจนี้น่ากลัวที่สุด
 เลย มันเห็นผิด หลงผิดไปแล้วนะ แล้วมันก็ไปว่าคนอื่นหมดเลยนะ ใ้หนุ่นว่ากู ใ้หนุ่นว่ากู มันไป
 เอาคนอื่นมาอ้างว่าเป็นศัตรูหมดเลย แต่จริงๆ แล้วคือความหลงผิดในใจของเรานี่เอง

ฉะนั้น เวลาทำก็ฝึกหัดให้มันชำนาญขึ้น ฝึกหัดให้มันดีขึ้น แล้วฝึกหัดให้ดีขึ้น เดียวมัน
 จะละเอียดขึ้น เดียวมันจะเห็นอย่างที่เราพูดนี้ ว่ามันเป็นที่เราี่เอง

เวลาครูบาอาจารย์ท่านปฏิบัติไป ทำไมเราโง่ได้ขนาดนี้ ทำไมเราโง่ได้ขนาดนี้

เราโง่ได้ขนาดนี้เพราะเราไม่เท่าทันความคิดเรา เราโง่ได้ขนาดนี้เพราะเราไม่เท่าทัน
 กิเลสเรา คนอื่นก็กิเลสของเขา ไซ้ เขาก็โลก โกรธ หลงเหมือนเรา ทุกคนโลก โกรธ หลง เขาก็
 อยากได้ตามความปรารถนาของเขาทั้งนั้น

ใ้เราก็โลก โกรธ หลงเหมือนกัน ใ้เราก็ปรารถนาของเราเหมือนกัน แต่ตอนนี้เรามีสติมี
 ปัญญา เราฝึกหัดปฏิบัติ เราจะมาดับความโลภ โกรธ หลงในใจของเรา

ถ้าเราปฏิบัติความโลภ โกรธ หลงในใจของเรา เห็นไหม การชนะคนอื่นเหมือนแสนมีเวรมี
 กรรมทั้งสิ้น การชนะใจของตนต่างหาก การชนะใจของตนต่างหากเป็นสิ่งที่ประเสริฐ เป็นสิ่งที่
 องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรารถนา

“ปฏิบัติบูชาเราเกิด ปฏิบัติบูชาเราเกิด”

การประพฤติปฏิบัตินั้นมันจะเป็นผลของการปฏิบัติหัวใจของตนให้เห็นจริงตามใจของ
ตน แล้วหัวใจของตนจะเป็นผู้หลุดพ้นเอง เอวัง